

М. І. КАРПЕНКО

**ЗЛОЧИНИ ПРОТИ
ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ
НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
(ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ)**

Науково-методичний посібник

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого працівника народної освіти України
В. К. Матвійчука

Харків
«Право»
2016

УДК 344.13
ББК 67.9(4УКР)308
К26

*Рекомендовано до видання вченою радою Вищого навчального закладу
«Національна академія управління»
(протокол № 1 від 28 січня 2016 р.)*

Рецензенти:

С. Ф. Денисов – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету (м. Запоріжжя);

С. І. Дячук – кандидат юридичних наук, доцент, заступник голови Святошинського районного суду м. Києва, підполковник юстиції запасу;

Г. М. Рябенко – військовий прокурор Центрального регіону України, старший радник юстиції

Карпенко М. І.

К26 Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : наук.-метод. посіб. / М. І. Карпенко ; за заг. ред. В. К. Матвійчука. – Х. : Право, 2016. – 316 с.

ISBN 978-966-937-014-3

У науково-методичному посібнику здійснено кримінально-правову характеристику злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), передбачених розд. XIX Особливої частини Кримінального кодексу України. Норми цього розділу у статтях 402–422, 425–435 КК встановлюють, які суспільно небезпечні діяння у військовій сфері є злочинами та які покарання підлягають застосуванню до військово-службовців, а також до військовозобов'язаних під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів. Що стосується резервістів, то суб'єктами військових злочинів, у разі їх вчинення, вони будуть за умови виконання обов'язків служби у військовому резерві під час проходження підготовки чи зборів, перепідготовки, підвищення кваліфікації.

Частинами 2 та 3 ст. 401 КК передбачено, що за відповідними статтями розд. XIX Особливої частини несуть кримінальну відповідальність також інші особи, визначені законом. За співучасть у військових злочинах (організатором, підбурювачем, пособником) підлягають кримінальній відповідальності й особи, які не зазначені у ст. 401 КК.

Видання розраховане для всіх, хто вивчає кримінальне право, застосовує його правові норми та цікавиться проблематикою військових злочинів.

Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 травня 2016 року.

УДК 344.13
ББК 67.9(4УКР)308

ISBN 978-966-937-014-3

© Карпенко М. І., 2016
© Видавництво «Право», 2016

ЗМІСТ

Переднє слово.....	6
Передмова.....	9

Розділ 1

Гене́за військового кримінального законодавства,

система військових злочинів.....13

1.1. Розвиток військового кримінального законодавства України.....	13
1.2. Поняття, система військових злочинів.....	27
<i>Питання для перевірки знань.....</i>	<i>44</i>

Розділ 2

Злочини проти порядку підлеглості та встановлених правил взаємовідносин між військовослужбовцями.....46

2.1. Непо́ра і невиконання наказу (статті 402, 403 КК).....	46
2.2. Опі́р начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404 КК).....	64
2.3. Погро́за або насильство щодо начальника (ст. 405 КК).....	72
2.4. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 КК).....	79
<i>Питання для перевірки знань.....</i>	<i>85</i>

Розділ 3

Злочини проти порядку проходження військової служби.....86

3.1. Самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство (статті 407, 408 КК).....	86
3.2. Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК).....	96
<i>Питання для перевірки знань.....</i>	<i>103</i>

Розділ 4

Військові злочини проти порядку збереження, користування військовим майном та поведіння з ним.....104

4.1. Посягання на військове майно (ст. 410 КК).....	104
4.2. Умисне чи необережне знищення або пошкодження військового майна (статті 411, 412 КК).....	112
4.3. Втрати військового майна (ст. 413 КК).....	123

4.4. Порухення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК).....	127
4.5. Порухення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415 КК)	136
4.6. Порухення правил польотів або підготовки до них (ст. 416 КК)	142
4.7. Порухення правил кораблеводіння (ст. 417 КК)	147
<i>Питання для перевірки знань</i>	153

Розділ 5

Злочини проти порядку несення спеціальних служб	154
5.1. Порухення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418 КК).....	155
5.2. Порухення правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК)	165
5.3. Порухення правил несення бойового чергування (ст. 420 КК)	170
5.4. Порухення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421 КК)	175
<i>Питання для перевірки знань</i>	179

Розділ 6

Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422 КК)	181
<i>Питання для перевірки знань</i>	195

Розділ 7

Військові злочини у сфері службової діяльності	196
7.1. Військові службові злочини: загальні положення	196
7.2. Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем.....	203
7.3. Недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК).....	208
7.4. Бездіяльність військової влади (ст. 426 КК)	214
7.5. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426 ¹ КК)	219
<i>Питання для перевірки знань</i>	230

Розділ 8

Злочини проти порядку виконання військового обов'язку в умовах воєнного стану, бойової обстановки;

проти порядку дотримання звичаїв та правил війни	231
8.1. Відповідальність за здачу або залишення ворогові засобів ведення війни, залишення гинучого військового корабля та самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю (статті 427–429 КК)	231
8.2. Відповідальність за добровільну здачу в полон, за злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні, та за мародерство (статті 430–432 КК)	242
<i>Питання для перевірки знань</i>	251

Розділ 9

Злочини, відповідальність за які передбачена

міжнародними договорами	252
9.1. Відповідальність за насильство над населенням у районі воєнних дій, погане поводження з військовополоненими та незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (статті 433–435 КК)	252
<i>Питання для перевірки знань</i>	263

Список використаних джерел	264
---	-----

Додатки	279
Додаток А	279
Додаток Б	286
Додаток В	291
Додаток Г	302

ПЕРЕДНЕ СЛОВО

Динаміка збільшення злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), передбачених розд. XIX Особливої частини Кримінального кодексу України, протягом 2014–2015 рр. ще раз засвідчила надзвичайну суспільну небезпеку зазначених злочинів. За статистичними даними Генеральної прокуратури України, тільки за 2014 р. кількість вчинених військових злочинів зросла більше ніж в 11 раз (з 369 військових злочинів протягом 2013 р. до 4153 злочинів у 2014 р.). А в 2015 р. їх кількість збільшилась ще майже в 1,5 разу стосовно 2014 р. (із 4153 до 6213 військових злочинів).

Безумовно, що на цю негативну ситуацію із станом законності і правопорядку у військових формуваннях України суттєво впливає бойова обстановка, яка зберігається протягом тривалого часу на сході нашої держави. А також економічна і соціально-політична обстановка в суспільному житті країни, яка тривалий період часу, на жаль, не поліпшується. На фоні такої загальної ситуації правоохоронним органам держави, командирам і начальникам всіх рівнів доводиться докладати максимум зусиль для поліпшення стану військової дисципліни серед військовослужбовців.

Указані фактори змусили і законодавчий орган держави – Верховну Раду України використати свої можливості для більш ефективного законодавчого врегулювання питань юридичної відповідальності військовослужбовців за вчинені кримінальні правопорушення. Тому протягом 2014–2015 рр. були прийняті чотири закони, якими внесені відповідні зміни до розд. XIX Особливої частини КК.

Зокрема, законодавцем у 19-ти статтях розд. XIX Особливої частини Кримінального кодексу (402–405, 407–411, 413, 418–421, 425–

426¹, 428, 435) передбачені кваліфікуючі (вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану) й особливо кваліфікуючі обставини (вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці), за які передбачена підвищена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі до 5–15 років або довічне позбавлення волі за вчинення злочину, передбаченого ч. 5 ст. 404 Кримінального кодексу.

Від стану законності та військового правопорядку у Збройних Силах та інших військових формуваннях, що діють відповідно до законодавства України, залежить ефективність виконання покладених на них вкрай важливих державних завдань із захисту суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, що відповідно до ст. 17 Конституції України є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

На військовослужбовців України покладається обов'язок неухильного дотримання законодавства у військовій сфері, Військової присяги, наказів командирів і начальників. Усе це багато в чому визначає специфіку та якість функціонування суспільних відносин у сфері несення або проходження військової служби, а також особливості й суспільну небезпеку правопорушень, у тому числі й військових злочинів, що на них посягають.

Для належного здійснення кваліфікації вчинених військових злочинів необхідна відповідна професійна підготовка фахівців, які здійснюють досудове розслідування у кримінальних провадженнях. Зараз цим займаються слідчі військових прокуратур, а в подальшому згідно із Законом України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. № 794-VIII, яке є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції, слідчі органи Державного бюро розслідувань, крім злочину, передбаченого ст. 422 Кримінального кодексу.

Кваліфікація злочину дає можливість встановити відповідність вчиненого суб'єктами військових злочинів, передбачених частинами 2 і 3 ст. 401 Кримінального кодексу, суспільно небезпечного діяння складу, який описаний у кримінальному законі. І в цьому полягає її важливість, що стосується не тільки юридичної, але й соціально-мо-

ральної оцінки вчиненого фізичною особою діяння. Разом з тим вірна кваліфікація військових злочинів має велике значення для зміцнення військового правопорядку, забезпечення прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження. Тому вчинений військовий злочин повинен бути кваліфікований відповідно до кримінального закону і будь-які відступи від цієї вимоги недопустимі.

Визначальну роль у реалізації правильності кваліфікації вчиненого військового злочину відіграє його кримінально-правова характеристика, елементами й ознаками якої є спрямованість злочину, суспільна небезпека, протиправність, винність, особа злочинця (суб'єкт злочину).

Підготовлений автором науково-методичний посібник «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» і буде сприяти реалізації цих питань.

Доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник
народної освіти України

В. К. Матвійчук

ПЕРЕДМОВА

У радянський період 1917–1991 рр. питання кримінально-правової характеристики військових злочинів досліджувала ціла плеяда науковців того часу, серед них: Х. М. Ахметшин, Ф. С. Бражнік, Н. В. Васильєв, А. А. Герцензон, Н. І. Загородніков, С. М. Іншаков, А. С. Кобліков, В. Н. Кудрявцев, В. І. Курляндський, Р. А. Лопухов, В. П. Маслов, А. А. Піонтковський, Є. В. Прокопович, А. С. Самойлов, А. А. Тер-Акопов, Б. С. Утевський, В. М. Чхквадзе, В. П. Шупленков та ін.

За період незалежності України проблемам військової злочинності приділяли увагу такі вчені, як: Г. В. Андрусів, В. М. Білоконеv, П. П. Богущький, В. П. Бодаєвський, В. В. Бондарев, В. О. Бугаєв, В. К. Гришук, В. С. Давиденко, С. Ф. Денисов, С. І. Дячук, В. І. Касинюк, Т. Ю. Касько, В. А. Клименко, Є. С. Ковалевська, Ю. Б. Курилюк, В. В. Кухар, В. К. Матвійчук, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, М. І. Панов, Є. Б. Пузиревський, О. М. Сарнавський, М. М. Сенько, О. С. Ткачук, М. С. Туркот, М. І. Хавронюк, С. О. Харитонов, Г. І. Чангулі та ін.

Норми розд. XIX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) у статтях 401–422, 425–435 [46] встановлюють, які суспільно небезпечні діяння у військовій сфері є злочинами і які покарання підлягають застосуванню до військовослужбовців, а також до військовозобов'язаних під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів та інших осіб, визначених законом, що вчинили ці злочини.

Зокрема, військові злочини і покарання за них – це ті суспільні явища, які визначаються нормами кримінального права і передбачають кримінальну відповідальність. Саме тому суспільні відносини,

які виникають у зв'язку з вчиненням військових злочинів і застосуванням щодо цього відповідних покарань, і становлять предмет кримінального права у військовій сфері. Оскільки злочини проти встановленого порядку несення військової служби мають підвищену суспільну небезпеку для суспільних відносин і військового правопорядку у військовому середовищі, держава застосовує за їх вчинення якнайсуворіші примусові заходи – кримінальні покарання. В окремих випадках у порядку, передбаченому ст. 44, ч. 4 ст. 401 КК, суб'єкти суспільних відносин несуть дисциплінарну відповідальність за вчинення військових злочинів.

Крім того, згідно зі статтями 172¹⁰–172²⁰ Кодексу України про адміністративні правопорушення [41] передбачена адміністративна відповідальність за військові адміністративні правопорушення.

Зокрема, зазначеними статтями передбачена адміністративна відповідальність військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів за: відмову від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника), самовільне залишення військової частини або місця служби, необережне знищення або пошкодження військового майна, зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем, перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, недбале ставлення до військової служби, бездіяльність військової влади, порушення правил несення бойового чергування, порушення правил несення прикордонної служби, порушення правил поведіння із зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення.

Згідно з ч. 4 ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «військовослужбовці за вчинення військових адміністративних правопорушень несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б цього Кодексу, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність» [41].

Застосування покарання – це метод правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку із вчиненням злочину [152, с. 5].

Військовий правопорядок – інтегроване поняття, яке уособлює якісні результати правового регулювання у військовій сфері та харак-

теризується найвищим нормативним рівнем урегульованості військових відносин, стабільним виконанням правових приписів, відсутністю дефектності у виконанні та дотриманні норм військового права [4, с. 333].

Предметом військових злочинів є інформація про склад військових злочинів, передбачених статтями 402–422, 425–435 КК, характеристика елементів та ознак кожного з них.

За період незалежності України щодо кримінально-правової характеристики військових злочинів були надруковані навчальні посібники 1995, 2006, 2011 рр. видання, підготовлено декілька змістовних коментарів до розд. XIX Особливої частини КК, зокрема 2003, 2005 рр., посібник «Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання» (2013) та інші публікації.

Протягом 2014–2015 рр. Верховною Радою України було прийнято чотири закони: «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 р. № 746-VII [80], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків у особливий період» від 05.02.2015 р. № 158-VIII [81], «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12.02.2015 р. № 194-VIII [82], «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» від 07.04.2015 р. № 290-VIII [83], якими внесені відповідні зміни до розд. XIX Особливої частини КК.

Ураховуючи зазначене, здійснена кримінально-правова характеристика військових злочинів. За основу автором використана частина 1 видання 2013 р. (Карпенко М. І. Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання : посібник / за заг. ред. В. К. Матвійчука. – К. : ВД «Дакор», 2013. – 472 с.). Зокрема, звернена увага, що більшість цих змін до розд. XIX Особливої частини КК України стосуються вчинення військових злочинів в умовах особливого періоду.

Автор висловлює щиру подяку шановним рецензентам С. Ф. Денисову, С. І. Дячуку, Г. М. Рябенку за корисні пропозиції та зауваження, врахування яких дало можливість поліпшити зміст науково-методичного посібника.

Розділ 1

ГЕНЕЗА ВІЙСЬКОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, СИСТЕМА ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

1.1. Розвиток військового кримінального законодавства України

Вивчення витоків та історії розвитку законодавства, яке передбачає кримінальну відповідальність за вчинення військових злочинів, варто розпочати з XI ст., коли в прадавньому збірнику законів Київської Русі «Руській Правді» було передбачено в окремих статтях відповідальність за посягання на військовий правопорядок. Вимогою подальшого розвитку кримінального законодавства у воєнній сфері стала необхідність формування постійної і професійної армії.

Розвиток військового кримінального законодавства в Україні після розпаду Київської Русі тісно пов'язаний із розвитком військового законодавства інших держав, під владою яких упродовж багатьох століть перебувало населення українських земель, зокрема, Великого князівства Литовського, Королівства Польського та Московського князівства, а пізніше Російської імперії.

Лише з прийняттям першого Литовського Статуту [149] на Віленському сеймі Великого князівства Литовського 1529 р. вдалося регламентувати порядок виконання військової повинності і створити «основний закон» держави у сфері земської оборони. У II розділі цього документа під назвою «О обороне земской», в усіх трьох редакціях (1529, 1566, 1588) було передбачено відповідальність за ухилення від військової служби.

Аналіз історії розвитку нашої держави у період XII–XVII ст. до моменту воз'єднання (8 січня 1649 р.) з «Московщиною» свідчить, що у зазначений період регулярної армії на території сучасної Укра-

їни не було. Тому й не було таких нормативно-правових актів, які передбачали б кримінальну відповідальність (у сучасному розумінні) за військові правопорушення.

Як відомо з історії, в Київській Русі всі воєнні дії виконувала так звана княжа дружина, право служити в якій надавалося вільним особам за умов, що визначались особистою домовленістю з князем. Війська не було виділено в самостійну організацію. Під час небезпеки кожен, хто здатний тримати зброю, брав участь у захисті та активних бойових діях. Так тривало декілька сотень років.

Уперше постійні війська на території «всєя Русі» було засновано Іваном IV Грозним саме для зовнішньої охорони Московської держави, які отримали назву стрілецьких. Саме цей період ознаменувався зародженням перших військово-кримінальних правових актів, зокрема:

1) «Устав ратных, пушечных и других дел, касающихся воинской науки» (1621) – норми військово-кримінального характеру було розміщено в розділі «О статейной росписи пушкарей». Характеризувати ці правові норми можна як невизначені, погано структуровані, в яких було зроблено одну з перших спроб визначити дії, що називались військовими злочинами, та відповідний для того часу вид покарання за ці злочинні дії;

2) «Соборное уложение» царя Олексія Михайловича (1649) – у ньому було сформульовано не лише питання внутрішнього управління державою, але й зроблено перший розподіл злочинів «ратних людей» на групи (види). До *першої* групи можна віднести дії, які визначалися як військова зрада («сообщение неприятелю сведений о своей армии, переход на сторону неприятеля, сдача неприятелю города и т.п.»). До *другої* групи – злочини проти життя, здоров'я і гідності, заподіяні ратними людьми під час походів (убивства, згвалтування, заподіяння тілесних ушкоджень тощо). *Третьою* групою були злочини проти майна місцевих жителів і товаришів (крадіжка, грабіжництво, потрава, спустошення дворів і городів, захоплення хлібних запасів). Найпоширенішими покараннями за ці злочини були смертна кара (повішення, спалення, відрубання голови, утоплення тощо); «членовредительные» (відтин рук, ніг, вуха); тілесні (кнут і батоги) та інші покарання [161, с. 56–58].

Аналізуючи подальший історичний розвиток військово-кримінального законодавства, можна зазначити, що вагомий внесок у його розвиток зробив Петро І. Особливу увагу в контексті військових злочинів необхідно приділити «Воинскому уставу» 1716 р. видання, що складався з чотирьох частин. Частиною II було визначено норми військово-кримінального права. Це і був на той час військово-кримінальний кодекс під назвою «Артикул воинский с кратким толкованием» [161, с. 61]. Ця частина являла собою військово-кримінальний кодекс, який складався з 24 глав і 209 артикулів із тлумаченням.

Ще 1948 р., досліджуючи історичні аспекти виникнення військово-кримінального законодавства, професор В. М. Чхіквадзе стверджував, що цей нормативно-правовий акт того часу був самостійним, не запозиченим в інших державах, самобутнім законом, який тісно був пов'язаний з усіма державними реформами того часу [161, с. 62]. Важливо зазначити, що велику увагу в цьому документі було приділено вихованню жорсткої військової дисципліни і порядку в армії. Дівав зазначений військово-кримінальний кодекс того часу майже 100 років, до появи «Полевого уголовного уложения» 1812 р., і частково діяв (у мирний час) до видання «Военно-уголовного устава» 1839 р.

Аналізуючи подальше законодавче застосування цього нормативного акта того часу, а саме «Воинского устава» 1716 р., варто зазначити, що призначений спочатку тільки для військовослужбовців, невдовзі указом від 10 квітня 1716 р. він був поширений і на загальні верстви населення. Із цього можна зробити попередній висновок про те, що на тому етапі розвитку військово-кримінальне законодавство набуло ще одного суб'єкта визначених на той час злочинних дій – загального. Водночас було розширено перелік злочинних дій за рахунок тих, які раніше не вважались злочинними чи мали характер малозначних проступків. Усі злочини, визначені «Воинским уставом», поділялись на спеціальні військові злочини та загальні. До спеціальних військових злочинів віднесено сім основних груп, чим фактично було закладено основу системи військових злочинів, що простежується в чинному кримінальному законодавстві України (див. табл. 1).

**Порівняльна таблиця
Військово-кримінального законодавства часів Петра I
з нинішньою системою військових злочинів,
передбачених КК**

з/п	Військове кримінальне законодавство за часів Петра I	Чинний КК зі змінами і доповненнями (похідна від історичної)
1	2	3
I гр.	<p><i>Військові зрадницькі злочини:</i> а) таємне листування і переговори з противником; б) повідомлення противнику пароля або гасла; в) розголошення противнику маніфестів; г) втеча до противника; д) втеча з поля бою; е) відмова вступити в бій; є) залишення свого поста в бою; ж) здача укріплення</p>	<p>в) ст. 422 – розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості; є) ст. 418 – порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання; ст. 420 – порушення правил несення бойового чергування; д), е) ст. 429 – самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю; ж) ст. 427 – здача або залишення ворогові засобів ведення війни</p>
II гр.	<p><i>Злочини, пов'язані з ухиленням від військової служби:</i> а) втеча; б) залишення свого місця в поході; в) несвоєчасне повернення з відпустки; г) симуляція хвороби з метою ухилення від походу; д) самокалічення; е) самовільна відлучка</p>	<p>а), б) ст. 408 – дезертирство; в) ст. 407 – самовільне залишення військової частини або місця служби; г), д) ст. 409 – ухилення від військової служби шляхом самокалічення або в інший спосіб</p>

Продовження табл. 1

1	2	3
III гр.	<p><i>Злочини проти підлеглості, військової честі й інших обов'язків військової служби:</i> а) образа фельдмаршала або генерала; б) напад на фельдмаршала або генерала; в) образа штаб-офіцера; д) образа вартового; е) образа посадових осіб суду, комісарів і провіантських службовців; є) непокоря наказу «отлености, глупости и медления», а також неточне виконання наказу, якщо навіть «дело доброе окончание получит»; ж) обговорення наказу (розпорядження); з) повстання і бунт тощо</p>	<p>а), б), в) ст. 405 – погроза або насильство щодо начальника (ч. 2 – заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв або чинення інших насильницьких дій щодо начальника...); є) ст. 403 – невиконання наказу (у випадку невиконання, неточного або неповного виконання законного наказу внаслідок неухважності, безпам'ятності тощо), якщо воно спричинило тяжкі наслідки; з) ст. 402 – непокоря (відкрита відмова виконання наказу начальника та інше умисне невиконання наказу); ст. 404 – опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків</p>
IV гр.	<p><i>Злочини проти військового майна:</i> а) залишення зброї, пошкодження, програвання, продаж або застава її; б) розтрата мундира; в) приведення коня в непридатний стан з метою ухилення від служби; г) крадіжка майна з казенних сховищ; д) розтрата казенних грошей, а також недонесення про це</p>	<p>а) ст. 411 – умисне знищення або пошкодження військового майна; г) ч. 1 ст. 410 – викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства</p>

Продовження табл. 1

1	2	3
V гр.	Злочини, пов'язані зі зловживаннями на службі: а) показ більшої кількості солдат у своїй частині проти справжньої кількості з корисливою метою; б) поява на інспекційний огляд із чужою зброєю; в) відмова щодо надання своєї частини для огляду	ст. 423 – зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (<i>виключена з КК на підставі Закону № 746-VII від 21.02.2014 р.</i>)
VI гр.	Злочини начальників щодо підлеглих: а) дурне поводження з підлеглими, що спричинило позбавлення чину; б) невірне використання солдат на свою користь на важких роботах (що передбачає позбавлення гідності або чину); в) утримання належної підлеглому платні, речей і провіанту	а) ч. 1 ст. 426 ¹ – перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду; б) ч. 2 ст. 426 ¹ – застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого або перевищення дисциплінарної влади, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду, а також застосування насильства щодо підлеглого; б), в) ст. 423 – зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем із корисливих мотивів чи в інтересах інших осіб, якщо цим заподіяно істотну шкоду (<i>виключена з КК на підставі Закону № 746-VII від 21.02.2014 р.</i>).

1	2	3
VII гр.	<p><i>Злочини проти місцевих жителів:</i> а) завдання збитків, образ, заподіяння побоїв або ран з боку «постояльца» господарю квартири або членам його сім'ї; б) грабіж і розорення під час взяття міст, церков та інших церковних будівель; в) завдання образ священникам, дітям, жінкам та особам похилого віку; г) руйнування дворів, потрава на полі хліба, заподіяння насильства тощо</p>	<p>а), б), в), г) ст. 433 – насильство над населенням у районі воєнних дій (ч. 1 – насильство, протизаконне знищення майна, протизаконне відбирання майна під приводом воєнної необхідності, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій);</p> <p>ч. 2 – розбій, вчинюваний щодо населення в районі воєнних дій)</p>

Із вищенаведеного аналізу вбачається, що військове кримінальне законодавство часів Петра I значно вплинуло на його подальше становлення і розвиток.

Так, «Полевое уголовное уложение» 1812 р. складалось із 7 розділів і 72 статей і характеризувалося лаконічністю, ясністю та цілеспрямованістю своїх постанов. Воно передбачало всі найважливіші злочини, які вчинялись у воєнний час: зраду, втечу і самовільну відлучку, порушення обов'язків по службі, непокору й опір начальству, крадіжку і пошкодження військового майна, розбій, грабіж і насильство проти поранених та місцевих жителів.

Видання 1832 р. «Свода общих законов» і необхідність систематизації великої кількості розрізаних військових постанов, які з'явилися після видання «Воинского устава» 1716 р., покликало створення 1839 р. першого Зводу військових постанов (у 12 томах). Закони військово-кримінального і військово-судового змісту було включено в один том під назвою «Военно-уголовный устав», який став кодифікацією всього попереднього військово-кримінального законодавства. Основними джерелами його постанов про злочини і по-

карання були: «Воинский устав» 1716 р., «Полевое уголовное уложение» 1812 р., «Свод законов» 1832 р.

Як зазначав В. М. Чхіквадзе, з виданням Статуту 1839 р. вперше в російському військово-кримінальному законодавстві з'явилася так звана Загальна частина військово-кримінальних законів [161, с. 70].

Спеціальні військові злочини, які вчинялись у воєнний і мирний час, було викладено в III і IV розділах «Военно-уголовного устава» 1839 р. Разом із тим у ньому були відсутні вказівки на окремі загальні і військові злочини, що приводило до широкого засудження за аналогією.

З виданням «Уложения о наказаниях уголовных и исправительных» (1845) недоліки «Военно-уголовного устава» стали ще більш значими. Статут не збігався з Уложением 1845 р. щодо окремих важливих питань загальної частини, а також щодо окремих складів злочинів та їх покарання. Зазначені обставини змусили переглянути все чинне на той період військово-кримінальне законодавство. У результаті проведеної законодавчої роботи було прийнято «Воинский устав о наказаниях» 1867–1868 рр., який склався з п'яти розділів: 1) про злочини, проступки і покарання взагалі; 2) про військові та інші злочини у службі військовій; 3) про порушення обов'язків служби під час воєнних дій і про злочини та проступки, вчинені в місцевості, в якій оголошено воєнний стан; 4) про злочини і проступки загальні, вчинені військовослужбовцем із цивільними особами, незалежно від служби; 5) про покарання в дисциплінарних частинах.

У другому розділі «Воинского устава о наказаниях» йшлося про різні військові та інші злочини у військовій службі, який містив 13 глав: 1) «О нарушениях воинского чинопочитания и подчиненности»; 2) «Об оскорблении и насильственных действиях против караула и должностных лиц военного звания»; 3) «Об уклонении от службы»; 4) «О побеге, самовольной отлучке и неявке в срок на службу»; 5) «О превышении власти и противозаконном бездействии»; 6) «О нарушении обязанностей службы в карауле и во время дежурства»; 7) «О противозаконном отчуждении и порче нижними чинами казенного оружия и имущества»; 8) «О нарушении военнослужащим порядка, установленного в отправлении должностей и дел»; 9) «О слабом за подчиненными надзоре и злоупотреблении

властью в сношениях начальников с подчиненными»; 10) «О нарушении воинского благочиния и ограждающих оное постановлений»; 11) «О противозаконных поступках должностных лиц по некоторым особенным родам службы»; 12) «О преступлениях и проступках по управлению вверенным по службе имуществом и хранению оногo»; 13) «О преступлениях и проступках по службе, общих военнослужащим с чинами гражданского ведомства» [140, с. 29–79].

Уведення загальної військової повинності в Російській імперії 1874 р. змусило частково переглянути «Воинский устав о наказаниях» 1869 р. Зміни стосувалися лише тих норм, які опинились у прямій суперечності з принципами нового закону про загальну військову повинність. У новій редакції «Воинский устав о наказаниях» було затверджено 27 березня 1875 р. і 1913 р.

Підбиваючи певні підсумки розвитку військово-кримінального законодавства на теренах Російської імперії до 1917 р., можна зазначити: 1) в цілому систему військових злочинів було сформовано; 2) порівнюючи її (систему військових злочинів) з нинішньою, варто зазначити, що вона була недосконалою, тому не випадково ще в період створення Союзу РСР (1917–1922) процес удосконалення і криміналізації окремих суспільних відносин у військовій сфері було продовжено.

Дуже важливе значення в розвитку військово-кримінального законодавства в період громадянської війни мало Положення про революційні військові трибунали, затверджене декретом ВЦВК 20 листопада 1919 р. [142]. У ньому було передбачено детальний перелік різних видів злочинів, що їх вчиняли військовослужбовці.

Зокрема, Положення містило такі групи (види) злочинів: 1) контрреволюційні злочини, що їх вчиняли військовослужбовці; 2) загальнокримінальні злочини, що їх вчиняли військовослужбовці; 3) посадові злочини військовослужбовців; 4) спеціальні військові злочини; 5) інші злочини військовослужбовців.

Так, до першої групи злочинів Положення відносило розголошення таємних відомостей і документів; крадіжку або знищення таємних планів та інших таємних документів.

Значення Положення про революційні трибунали 1919 р. полягало в тому, що воно вперше в радянському військово-кримінальному